

20-poltura, „libertáš“, František Rákoci II. (1703 – 1711), med', priemer 36,5 mm, bez mincovej značky, razená v Košiciach, hrana hladká.

A: v strede uhorský znak s korunou a po jeho stranách letopočet 17 – 05.

R: v hornej polovici v strede Madona s dieťaťom a po stranách s písmenami P – H (Patrona Hungariae), hore kruhopis: PRO LIBERTATE, v dolnej polovici vo venci rímska číslica XX.

Osobitnú kapitolu v dejinách mincovníctva na Slovensku tvorí mincovníctvo tzv. malkontentov, t. j. stúpcov protihabsburského stavovského povstania v Uhorsku pod vedením Františka Rákociho II. (1703 – 1711). Jeho význam spočíva v tom, že ide o razenie mincí za mimoriadnych okolností a s mimoriadnym poslaním. Sú to mince Františka Rákociho II. Ich úlohou bolo nahradiť, resp. vytlačiť z Uhorska vládne mince, t. j. mince, ktoré reprezentovali habsburskú nadvládu v Uhorsku. Pre slovenskú históriu a zvlášť pre numizmatiku na Slovensku majú tým väčší význam, že ide o mince, ktoré boli razené prevažne na našom území, a že tu ako obeživo mali aj svoju doménu.

Protihabsburské stavovské povstanie vedené Františkom Rákocim II. bolo vyvrcholením hnutí uhorských stavov proti nadvláde Habsburgovcov v Uhorsku. Začalo sa roľníckymi vzburami roku 1703 v severovýchodných župách vtedajšej uhorskej krajiny a spočiatku malo výlučne sociálny charakter. Rákoci využil sily týchto roľníckych vzbúr na ciele protihabsburského odboja. Toto spojenie vodcu povstania s pokrokovou vrstvou obyvateľstva sľubovalo úspech povstania, ktorý sa aj v prvých rokoch boja vo viacerých víťazstvách povstalcov skutočne prejavil. Vyššia šľachta sa k povstaniu spočiatku pridávala len s veľkou nevoľou, pretože sa bála poddaného roľníckeho ľudu. Keď sa však povstanie rozrástlo a začalo mať úspechy, stavala sa aj ona rozhodnejšie do radov protihabsburských povstaleckých šíkov. Spojením revolučných poddaných roľníkov so šľachtou povstanie Františka Rákociho II. však stratilo svoj pôvodný charakter a stalo sa len záležitosťou odboja uhorských stavov proti vláde Habsburgovcov v Uhorsku, a to aj napriek tomu, že jeho údernou silou naďalej zostávali masy poddaného obyvateľstva, ktoré sa grupovali prevažne z hornouhorského slovenského a rusínsko-ukrajinského etnika.

Keď sa v roku 1703 František Rákoci II. postavil na čelo povstania, mal už tento uhorský šľachtic bohaté skúsenosti z odboja proti Habsburgovcom. Ešte v roku 1700 sa zúčastnil na sprisahaní proti nim v spojení s francúzskym kráľom Ľudovítom XIV. (1643 – 1715). Jeho uväznenie a ďalšie prenasledovanie len rozširovali a upevňovali v ňom vnútorný odpor proti cudzovláde. Keď sa mu v roku 1701 podarilo utiecť z väzenia vo Viedenskom Novom Meste, usídlil sa v Poľsku, kde už začal robiť konkrétne plány na ozbrojené povstanie proti cisárovi Leopoldovi I. (1657 – 1705). Rákociho povstalci, nazývaní aj malkontenti (nespokojenci), začali svoj ozbrojený protihabsburský odboj na území dnešného východného Slovenska a Zakarpatskej Ukrajiny, smerom k Mukačevu. Za krátky čas sa povstanie rozšírilo na celé vtedajšie uhorské územie. Ešte v roku 1703 František Rákoci II. opanoval stredoslovenské banské mestá a západné Slovensko s výnimkou Bratislavskej župy; v priebehu roku 1704 mal už pod svojou mocou celé terajšie Slovensko. Povstanie sa rozšírilo aj do Sedmohradska, kde tamojšie stavy zvolili v júli Františka Rákociho II. za sedmohradske knieža. V auguste 1704 rokoval už Rákoci v Banskej Štiavnici so zmocnencami cisára Leopolda I. o možnosti uzavretia mieru. Rokovania sa však skončili pre obojstrannú neústupnosť bezvýsledne. Povstalci za značnej finančnej podpory od bavorského kurfirsta a vojenskej posily od francúzskeho kráľa Ľudovíta XIV. prišli k ďalším vojenským akciám. Podnikali hlboké vpády až do dedičných krajín, na Moravu a do Rakúska. V novembri 1705 bol František Rákoci II. na sneme v Sečanoch zvolený za vodcu uhorskej šľachtickej konfederácie s titulom kniežaťa. Keď ani nové rokovania v Trnave roku 1706 o uzavretí mieru nevedli k cieľu, Rákociho prívrženci zvolali 14. júla 1707 snem do maďarského mestečka Onódu, na ktorom pre množstvo víťazstiev nad cisárskymi vojskami povstalci vyhlásili Habsburgovcov za zosadených z uhorského trónu. Nového kráľa však ne zvolili. Medzi stúpenkami Rákociho povstania sa však už na tomto sneme ukázali vážne rozpory. Najmä pri rokovaní o hospodárskych otázkach vznikla roztržka medzi vodcom povstania Františkom Rákocim II. a zástupcami Turčianskej stolice. Turčianski šľachtici sa totiž postavili otvorene proti zhubnej hospodárskej politike jednotlivých vodcov povstania. Túto roztržku Rákociho verní prívrženci skončili zavraždením zástupcov Turčianskej stolice a vyhlásením tejto stolice za zrušenú; jej územie sa malo rozdeliť medzi susedné stolice. František Rákoci II., ktorému francúzsky kráľ Ľudovít XIV. prisľúbil pomoc, rozhodol sa pokračovať v boji proti cisárovi za úplné vymanenie Uhorska spod nadvlády Habsburgovcov. Vo svojich výpravách zamýšľal pokračovať najmä ďalej do Sliezska a do Čiech, aby aj tamojšie obyvateľstvo popudil proti vláde Habsburgovcov. Aby jeho odboj bol úspešný, vyjednával aj s Poliakmi a usiloval sa aj o spojenectvo s ruským cárom Petrom Veľkým (1689 – 1725); dúfal, že od nich dostane potrebnú pomoc. Na celkovom osude povstania však tieto Rákociho kroky už nemohli nič zmeniť. Habsburgovci v tom čase už úspešne skončili vojnu o španielske dedičstvo, a tak mohli svoje uvoľnené vojská nasadiť do boja proti povstalcom v Uhorsku. Taktiež sa čím ďalej tým viac prejavovala hospodárska bieda v hornouhorských oblastiach, ktorú vyvolávalo dlhotrvajúce obojstranné pustošenie. Masy poddaného ľudu postupne opúšťali Rákociho armádu. Nakoniec v auguste v roku 1708 sa cisárskemu generálovi Heisterovi podarilo Rákociho povstaleckú armádu pri Trenčíne úplne poraziť.

Po tejto porážke značná časť povstalcov pod vedením Ladislava Očkaja prešla na stranu cisára a postupne zrádzali Rákociho aj ďalší maďarskí šľachtici. Po trenčianskej porážke sa už povstalecké vojská nespamätali a neboli viac schopné väčších vojenských akcií. Posledný väčší pokus o odpor dňa 22. januára 1710 cisárska armáda pri maďarskom mestečku Romhány úplne zlikvidovala. Táto likvidácia znamenala koniec povstania Františka Rákociho II.

Vo februári 1711 Rákoci, keď za svojho nástupcu vymenoval generála Alexandra Károliho, opustil Uhorsko a usadil sa v Poľsku. Dňa 1. mája toho istého roku generál Károli uzavrel v Satmári mier s Habsburgovcami, ktorým sa protihabsburské stavovské povstanie

definitívne skončilo. Satmársky mier z roku 1711 zaručil amnestiu všetkým účastníkom povstania s výnimkou Františka Rákociho II., ktorý musel až do svojej smrti dňa 5. apríla 1735 žiť vo vyhnanstve na zámku Rodostó v Turecku. Hoci povstanie nesplnilo plány Františka Rákociho II. a túžby poddaných, ktorí sa hrnuli pod jeho bojové zástavy, má v dejinách veľký význam. Je výrazným prejavom sociálnej nespokojnosti ľudových mas a túžby všetkých utláčaných po slobode.

Cennými dokladmi tohto ozbrojeného odporu uhorskej šľachty proti nadvláde Habsburgovcov a poddaného ľudu za zlepšenie svojich sociálnych pomerov sú aj početné numizmatické pamiatky, ktoré ako prejav odporu proti všetkému, čo reprezentovalo vládu Habsburgovcov nad Uhorskom, nechal raziť František Rákoci II. a ktoré boli v obehu na povstaleckom území. Tieto povstalecké numizmatické pamiatky neboli však len bežným platidlom, ktorým sa vyplácal najmä žold povstaleckým armádam, ale aj propagátormi ideí povstania, čo charakterizovala ich formálna stránka, t. j. obraz a nápis. V obraze bol totiž zvýraznený uhorský štátny znak a patrónka Uhorska a v nápise zas heslo povstalcov „PRO LIBERTATE“ (za slobodu). Podľa tohto nápisu ich ľud nazýval aj „libertáše“. Veľkosť, ako aj dosť dlhé trvanie povstania si vyžiadali pomerne rozsiahlu razbu týchto platidiel. Umožňovala im to aj tá skutočnosť, že povstalci mali vo svojich rukách už od prvého roku povstania, t. j. od roku 1703, všetky dôležité uhorské banské mestá a mincovne. František Rákoci II. počas povstania vydával rôzne druhy mincí, ktoré sa razili vo všetkých mincovniach. Boli to mince zlaté, strieborné a medené. Zo zlata boli dukáty a rôzne odrazy iných mincí. Zo striebra boli zlaté (poltoliare) a niektoré poltúry. Najtypickejšími razbami Rákociho však boli medené mince, a to poltúry, IV-poltúry, X-poltúry a XX-poltúry. V roku 1705 sa mimoriadne razili aj medené denáre. Na porovnanie s vládnu menou treba uviesť, že jedna poltúra sa rovnala jeden a polgrajciaru, IV-poltúra sa rovnala VI-grajciaru, X-poltúra sa rovnala XV-grajciaru a XX-poltúra sa rovnala XXX-grajciaru. Najpočetnejšie razby a ich druhy sú z rokov 1705 – 1707. Štruktúra týchto razieb, aj keď je v nich prevaha razieb medených, jasne poukazuje na skutočnosť, že povstalcami pod vedením Františka Rákociho II. pri ich zavedení do obehu šlo skutočne o vlastnú uhorskú menu v Uhorsku, nezávislú od meny rakúskej – habsburskej. Je len pochopiteľné, že Habsburgovci neuznávali platnosť Rákociho mincí. Nedostatok drobných mincí v Uhorsku, zavinený jednak vojnovými udalosťami a jednak rôznymi špekuláciami vo vtedajšej vládnej mincovej politike, prinútil však aj cisársky dvor použiť tieto Rákociho razby najmä na vyplácanie žoldu svojim vojskám. Pri tomto použití boli však „kontramarkované“, t. j. dostali úradnú značku, ktorou boli uznané za právoplatné platidlá, aj keď len na určitý čas.

Stavovské protihabsburské povstanie Františka Rákociho II. v rokoch 1703 – 1711 má z hľadiska numizmatického osobitný význam. Povstalci na čele s Rákocim svojim mincovníctvom chceli demonštrovať svoju zvrchovanosť na ovládanom území a vytlačiť z neho vládne habsburské mince.

Averz

Reverz

